

Wrocław, dnia 25.04.2022 r.

Mgr Adam Sobota
Zakład Postępowania Cywilnego
Instytut Prawa Cywilnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

**STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
„ODWOŁANIE WYKONANEJ DAROWIZNY”**

Przedmiotem badań przedstawionych w dysertacji była instytucja odwołania wykonanej darowizny. Praktyczne zastosowanie powyższej instytucji ciągle wywołuje istotne wątpliwości, pomimo niezmiennej w czasie treści przepisów ją regulujących. Uwidaczniają się one zarówno w bogatym, kazuistycznym orzecznictwie, jak również w różnorodnych pod względem obszerności i wnikliwości wypowiedziach przedstawicieli doktryny. Mimo to, wciąż brak jest opracowania monograficznego, które w sposób kompleksowy i uporządkowany prezentowałoby obszerny i niejednorodny materiał badawczy, zmierzając do wyciągnięcia z niego ogólnych, możliwie uniwersalnych wniosków. Właśnie tę lukę stara się wypełnić przygotowana przeze mnie praca doktorska, jednocześnie kładąc istotny nacisk na rozstrzygnięcie praktycznych problemów w stosowaniu tytułowej instytucji.

Przeprowadzone w ramach pracy badania wskazały, że istotnym źródłem licznych wątpliwości w zastosowaniu instytucji odwołania wykonanej darowizny jest jej osobliwa, dwoista natura, która okazuje się szczególnie fascynująca także z naukowego punktu widzenia. Z jednej strony, instytucja ta wykazuje wysoki stopień elastyczności i ocenności, przesyczonej pierwiastkami natury moralnej i etycznej, zwłaszcza na kanwie warunkujących jej zastosowanie przesłanek, m.in. rażącej niewdzięczności, przebaczenia z dostatecznym rozeznaniem, spełnienia obowiązku wynikającego z zasad współżycia społecznego. Z drugiej jednak strony, omawiana instytucja stanowi istotny wyłom w konstytucyjnej zasadzie *pacta sunt servanda*, tworząc potencjalne zagrożenie dla pewności obrotu prawnego, przez co jej stosowanie, jako wyjątku, nie może przybierać charakteru całkowicie dowolnego. Powyższe zjawisko, przejawiające się na przestrzeni całej pracy, ujęte zostało w ramy głównej tezy, zgodnie z którą:

Instytucja odwołania wykonanej darowizny charakteryzuje się wysokim stopniem elastyczności i ocenności, przesyconej pierwiastkami natury moralnej i etycznej, ujętej jednak w stosunkowo sztywne ogólne ramy, niedopuszczające do całkowitej dowolności w jej stosowaniu i ograniczające immanentnie związane z instytucją aspekt niepewności prawa.

Uwzględniając jednak ogólny i teoretycznoprawny charakter powyższej tezy, sformułowałem również kolejne trzy praktyczniejsze, węższe zakresowo tezy szczegółowe, które zwiększają czytelność rozważań, łącząc w grupy tezy o jeszcze większym poziomie szczegółowości, zgodnie z którymi:

- 1) Poprzestanie wyłącznie na literalnej wykładni przepisów o odwołaniu wykonanej darowizny jest niecelowe.**
- 2) Najtrafniejszą metodą opisywania pojęcia „rażącej niewdzięczności” jest identyfikowanie i opisywanie kryteriów wpływających na dokonanie oceny zachowania obdarowanego.**
- 3) Termin do odwołania wykonanej darowizny ma charakter zawity, jednakże surowość tej regulacji zmniejsza sposób wyznaczania początku jego biegu.**

Zbadanie prawdziwości wymienionych tez wiązało się z przeprowadzeniem szczegółowych rozważań w przedmiocie wszystkich przepisów regulujących instytucję odwołania wykonanej darowizny. Obszerność materiału badawczego w tym zakresie wpłynęła na strukturę pracy, która poza wstępem i podsumowaniem, składa się z następujących dziewięciu rozdziałów tematycznych.

W rozdziale I omówione zostały podstawowe zagadnienia charakteru, treści, przedmiotu i podmiotów związanych z samą umową darowizny, które pośrednio wyznaczają najogólniejszy zakres zastosowania instytucji odwołania wykonanej darowizny.

W rozdziale II pracy scharakteryzowane zostało zawarcie ważnej pod względem prawnym umowy darowizny. Rozdział ten opisuje również wykonanie darowizny, które stanowi bezpośredni warunek zastosowania tytułowej instytucji prawnej, okazując się zwłaszcza problematyczne z punktu widzenia rzeczy oznaczonych co do tożsamości.

Rozważania rozdziałów I i II pracy pozwalają na przejście do bezpośredniej analizy instytucji odwołania wykonanej darowizny w rozdziale III. Badania w tym obszarze koncentrują się na ogólnej charakterystyce, obejmującej pytania o jej istotę, zakres, cele,

charakter na tle innych instytucji prawa cywilnego, rodzaj regulujących ją norm i przesłanek jej zastosowania.

Rozdział IV pracy poświęcony został zasadniczej i jedynej pozytywnej przesłance odwołania wykonanej darowizny, jaką jest okazanie rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńcy. Rozważenia w tym zakresie wymagała technicznoprawna kwalifikacja pojęcia „rażącej niewdzięczności”, sposób przejawiania się jej w świecie zewnętrznym, a przede wszystkim analiza jej treści. W tym ostatnim obszarze za najtrafniejszą uznałem metodykę polegającą na identyfikowaniu i opisywaniu obiektywnych i subiektywnych kryteriów wpływających na ocenę zachowania obdarowanego. Szczególną uwagę poświęciłem także znaczeniu funktora „rażąca”, który prowadzi do szeregu szczegółowych pytań, zwłaszcza względem winy i umyślności obdarowanego, a także natężenia zła, w tym powtarzalności, ciągłości oraz sprzeczności i zgodności zachowania obdarowanego z prawem. Z punktu widzenia podmiotowego istotnym było natomiast ustalenie, kto może okazać rażącą niewdzięczność względem darczyńcy oraz jakie podmioty mogą zostać tą niewdzięcznością dotknięte. W szczególności rozważenia wymagało, czy zachowania osób trzecich mogą zostać przypisane biernemu obdarowanemu, oraz czy zachowania względem majątku traktować należy za równoważne zachowaniom względem osoby darczyńcy. Na końcu rozdziału, w oparciu o zsyntetyzowane rozważania, zaproponowałem ogólny model ustalania przesłanki rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńcy.

Rozdział V pracy obejmuje analizę tych przesłanek, które mogą uniemożliwić realizację prawa odwołania wykonanej darowizny. Należą do nich: udzielenie przebaczenia, upływ terminu i ustalenie, że darowizna wypełnia obowiązek wynikający z zasad współżycia społecznego. Obok powyższych wyróżnić można również inne wyłączenia, które nie wynikają *explicite* z treści przepisów regulujących tytułową instytucję, takie jak zrzeczenie się prawa, śmierć obdarowanego i śmierć darczyńcy. Analiza każdej z powyższych przesłanek wiąże się z dalszymi wątpliwościami i pytaniami badawczymi, które objęte zostały w treści rozdziału.

Rozdział VI poświęcony został badaniu podmiotów uprawnionych do odwołania wykonanej darowizny. Treść przepisów wskazuje wyraźnie na darczyńcę, ale nasuwają się także pytania o możliwość działania w tym obszarze przedstawiciela ustawowego, pełnomocnika czy także prokuratora. Ponadto, w ograniczonym zakresie wskazanym w art. 899 k.c., uprawnionymi mogą być również spadkobiercy darczyńcy. Liczne wątpliwości dotyczą jednak sposobu nabycia przez nich uprawnień i wyznaczenia dokładnego zakresu przesłanek odwołania przez nich darowizny, a zwłaszcza terminu. Problematyczna okazuje się również sytuacja wielości spadkobierców.

Naturalną kontynuacją rozważań z rozdziałów IV-VI jest postawienie w rozdziale VII pytań o formę, treść i adresata oświadczenia w przedmiocie odwołania darowizny. W szczególności wątpliwości budzi możliwość odwołania darowizny w testamencie, w pozwie cywilnym albo przez inną czynność procesową. Pojawia się również pytanie, czy oświadczenie darczyńcy musi określać przyczyny odwołania. Przepisy nie określają także wyraźnie możliwości złożenia oświadczenia o odwołaniu darowizny względem osoby nieposiadającej pełnej zdolności do czynności prawnych.

W rozdziale VIII opisane zostały skutki odwołania wykonanej darowizny. Treść art. 898 § 2 k.c. odsyła w tym zakresie w większości do stosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Prowadzi to do licznych pytań badawczych, poczynając od podstawowych kwestii określenia obligacyjnego lub rzeczowego charakteru skutków oraz oddziaływania z mocą wsteczną (*ex tunc*) lub „na przyszłość” (*ex nunc*). Wątpliwości wywołuje również zakres zastosowania poszczególnych przepisów bezpodstawnego wzbogacenia i ich znaczenia dla instytucji odwołania wykonanej darowizny.

Ostatni, IX rozdział pracy poświęcony został omówieniu tych przypadków, w których przynajmniej po jednej stronie umowy darowizny występują małżonkowie. Przypadki te prowadzą do szczególnych problemów dotyczących sposobu i skutków odwołania wykonanej darowizny, zarówno ze względu na wielość podmiotów, ale także konieczność uwzględnienia ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej oraz zagadnienia reprezentacji małżonków. Ze względu na powyższe, rozważania w tym zakresie zostały wyodrębnione i przedstawione jako ostatni rozdział tematyczny pracy.

Dysertację zamyka podsumowanie, w którym poza weryfikacją postawionych w niej tez, zebrałem również zawarte w pracy postulaty *de lege ferenda*, zaproponowałem zbiorczą treść nowych przepisów regulujących instytucję odwołania wykonanej darowizny, jak również przedstawiłem wypracowany w toku badań ogólny model ustalania przesłanki rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńcy. Powyższe elementy wraz z przeprowadzonymi rozważaniami szczegółowymi uzupełniają lukę istniejącą w doktrynie i orzecznictwie w zakresie rozważań nad instytucją odwołania wykonanej darowizny.

Adam Sokoł